

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-84>

УДК 378.091.12-057.86

Гелеш А.В.

Національний університет «Львівська політехніка»

ЕКСПЕРТИ ЯК КЛЮЧОВІ УЧАСНИКИ НОВОЇ АКРЕДИТАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

Анотація. У статті здійснено аналіз сучасного стану кількісних показників експертів з акредитації освітніх програм в Україні. Розкрито зміст програми навчання експертів, яке здійснюється тренерами Національного агентства. На основі отриманих результатів опитування, узагальнено досвід експертів та виявлено ряд найважливіших дискусійних питань. Визначено, що важливими дискусійними питаннями на сьогодні є забезпечення Національним агентством необхідної кількості експертів та вдосконалення програми навчання експертів з акредитації освітніх програм. Також, автором запропоновано впровадження навчального спецкурсу «Державна система забезпечення якості вищої освіти» в навчальний процес вищої школи для здобувачів та аспірантів, метою якого буде надання слухачами необхідних компетенцій експерта. Такий підхід уможливить вдосконалення методики підготовки експертів з акредитації освітніх програм, особливо серед здобувачів вищої освіти та аспірантів.

Ключові слова: Національне агентство, експерт з акредитації освітніх програм, заклад вищої освіти.

Helesh Anna

National University «Lviv Polytechnic»

EXPERTS AS KEY PARTICIPANTS OF NEW ACCREDITATION EXAMINATION: DISCUSSION QUESTIONS

Summary. The article analyzes the current state of quantitative indicators of experts on accreditation of educational programs in Ukraine. The author noted that the number of experts today is 60% of the planned, so the National Agency has announced a pre-recruitment of experts on accreditation of educational programs. The contents of the program of training and testing of experts for the knowledge and skills necessary for conducting the accreditation examination carried out by the trainers of the National Agency are revealed. Based on the results of the survey, the experience of experts is summarized in order to identify the most important discussion issues during their accreditation examinations of educational programs. It is determined that one of the key issues of discussion in the new accreditation system today is to provide the National Agency with the necessary number of experts, to improve the training program taking into account the proposals and recommendations of the experts themselves, as well as to improve some features of the experts during their accreditation examinations of educational programs. The author also proposed the introduction of a special training course "State System for Quality Assurance in Higher Education" in the educational process of higher education for higher education students and postgraduate students, with the aim of creating the necessary competencies for the trainees of the expert. This approach will make it possible to improve the methodology for training experts in accreditation of educational programs, especially among higher education applicants and graduate students. The author noted that the recruitment of experts from higher education and postgraduate students will be carried out periodically, since experts from the higher education and postgraduate students can perform the functions of experts only during the status of education and for one year after its loss, while experts – representatives education may serve as an expert until the loss of the status of scientific-pedagogical, scientific worker or their exclusion from the register at the decision of the National Agency.

Keywords: National Agency, expert on accreditation of educational programs, institution of higher education.

Постановка проблеми. Забезпечення якості вищої освіти є вимогою сучасності, ключовим принципом Болонської декларації та незаперечним пріоритетом для академічної спільноти і державної освітньої політики країн Європи та інших розвинених країн світу. На жаль, Україна не є лідером у сфері забезпечення якості вищої освіти, адже у країні спостерігаються процеси деградації окремих закладів вищої освіти (ЗВО), надання неякісної вищої освіти, брак взаємодії та довіри між стейкхолдерами тощо. Завдання змінити таку ситуацію поставлене перед Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (Національне агентство), створення якого передбачено Законом України «Про вищу освіту» [1; 6].

Відповідно до положення «Про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [4], розробленого Національним агентством акредитаційна експертиза складається з декількох етапів, одним

з яких є формування незалежної експертної групи. Метою експертної групи є якісне проведення акредитаційної експертизи та встановлення відповідності освітньої програми критеріям оцінювання якості освітньої програми з урахуванням стандартів і рекомендацій із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти [8]. Експертна група формується у складі трьох осіб із рівноправно залучених представників освіти, студентства та бізнесу. Основними завданнями, що поставлені перед експертною групою є: вивчення відомостей про самооцінювання, доданих до них матеріалів та інших матеріалів, що стосуються освітньої програми та діяльності ЗВО за цією програмою; віезд до ЗВО з метою уточнення фактів, вказаних у відомостях про самооцінювання, опитування представників заінтересованих сторін про освітню програму та діяльність ЗВО за цією програмою; формування рекомендацій щодо вдосконалення якості освітньої діяльності

за цією програмою, а також складання звіту про результати акредитаційної експертизи.

З огляду на це, перед Національним агентством постає проблема підбору експертів з акредитації освітніх програм з усіх спеціальностей, які володіють потрібними знаннями, уміннями та навичками, що дають їм змогу ефективно здійснювати оцінювання якості освітніх програм та освітньої діяльності ЗВО за цими програмами, а також розробляти рекомендації щодо покращення якості вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку із постійними змінами у чинному законодавстві України щодо питань акредитації освітніх програм та діяльності ЗВО за цими програмами, існує небагато наукових публікацій за темою дослідження. Основою для написання автором статті стали нормативні і допоміжні документи, що регулюють процедуру акредитації освітніх програм в Україні на сьогодні розроблені Національним агентством, зокрема дані з реєстру експертів. А також, власні спостереження отримані під час проведення акредитаційної експертизи у ПВНЗ «Європейський університет» та результати опитування експертів, яке проводилося спільно з представниками Національного агентства.

Метою статті є аналіз сучасного стану кількісних показників експертів з акредитації освітніх програм, затверджених реєстром Національного агентства та вдосконалення методики підготовки експертів з акредитації освітніх програм.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні в Україні вже існує окремий досвід підготовки експертів з акредитації освітніх програм, яка здійснюється Національним агентством відповідно до Порядку відбору та ведення реєстру експертів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти для проведення акредитації освітніх програм [5].

Національним агентством розроблено програму навчання та тестування експертів на предмет наявних в них знань і вмінь, потрібних для проведення акредитаційної експертизи. Програма складається із двох частин: лекційний курс на платформі Prometheus «Експерт з акредитації освітніх програм: онлайн тренінг» та очний тренінг з тестом опісля для кандидатів, які були допущені до навчання та успішно пройшли тест на платформі Prometheus.

Лекційний курс на платформі Prometheus представлений у вигляді презентацій складається з трьох модулів, які охоплюють такі основні теми: Європейські стандарти і практики, нормативний контекст, права та обов'язки експертів, акредитаційна експертиза та критерії оцінювання якості освітньої програми (критерій 1-10). Завершальним етапом лекційного курсу є онлайн тест, який складається із 50 питань та оцінюється за 100 бальною шкалою (мінімальний прохідний бал становить не менше 80 балів) та сертифікація.

Для проведення очних тренінгів, за співпраці Національного агентства та Британської Ради було підготовлено 37 кваліфікованих тренерів-експертів, які проводять навчання. Впродовж двох днів очного тренінгу кандидатів в експерти навчають:

– аналізувати відомості про самооцінювання, які подають ЗВО;

– планувати акредитаційний візит на основі аналізу відомостей про самооцінювання, скласти програму візиту;

– ідентифікувати проблемні моменти (конфліктні ситуації), які можуть виникати під час проведення виїзної акредитаційної експертизи у ЗВО;

– підсумовувати судження про освітню програму у звіті з акредитаційної експертизи і надавати оцінку відповідно до критеріїв;

– надавати консультації представниками ЗВО щодо покращення якості їх освітньої програми та діяльності ЗВО за цією програмою;

– правил етичної поведінки експерта під час виїзної акредитаційної експертизи, зокрема щодо спілкування, зовнішнього вигляду тощо.

Зазначимо, що під час тренінгу тренери-експерти використовують різноманітні форми та методи навчання, зокрема кейси, групова робота із ідентифікації поставлених завдань, симуляції тощо.

В результаті, претендентів, які успішно пройшли всі етапи навчання та зарекомендували себе як кваліфіковані експерти з акредитації освітніх програм, Національним агентством проводиться засідання, на якому приймається рішення про включення їх у додаток до реєстру експертів з акредитації освітніх програм.

І. Аналіз кількісних показників експертів з акредитації освітніх програм, затверджених реєстром Національного агентства.

Упродовж 2019 року Національним агентством було відібрано та затверджено реєстром 1806 потенційних експертів, серед них: 1423 – науково-педагогічні працівники та 383 – здобувачі вищої освіти [7, с. 236], що, у свою чергу, складає 60% від запланованої кількості близько 3 000 осіб (рис. 1).

Розподіл експертів ведеться за спеціальностями та областями (рис. 2, 3).

За спеціальностями розподіл здійснюється відповідно до поданих претендентами документів, що підтверджують їх кваліфікацію за вказаною спеціальністю (спеціальностями). Так, для науково-педагогічних працівників таким документом є диплом про базову вищу освіту, науковий ступінь, вчене звання або підтвердження перебування у групі забезпечення відповідної спеціальності у ЗВО не раніше як за 5 років до дня подання документів для участі у відборі. Для здобувачів вищої освіти таким підтвердженням є документ про навчання на освітній програмі за відповідною спеціальністю або наявність вищої освіти, здобутої раніше за цією спеціальністю [5].

Так, з рис. 2 бачимо, що реєстром експертів Національного агентства охоплено всі 29 галузей знань згідно з Переліком галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [3]. Найбільше експертів закріплено за спеціальностями галузі 05 Соціальна та поведінкові науки (18%), 07 Управління та адміністрування (17%) та 01 Освітні/педагогічні науки (14%). Спеціальності таких галузей, як 03 Гуманітарні науки, 08 Право, 10 Природничі науки складають від 4 до 7% від усіх закріплених за експертами спеціальностей [7, с. 236–240]. Разом з тим, є окремі спеціальності, за якими практично зовсім немає експертів як серед науково-педагогічних працівників, так і здобувачів вищої освіти. Серед них спеціальності таких галузей, як: 04 Богослов'я, 16 Хімічна бі-

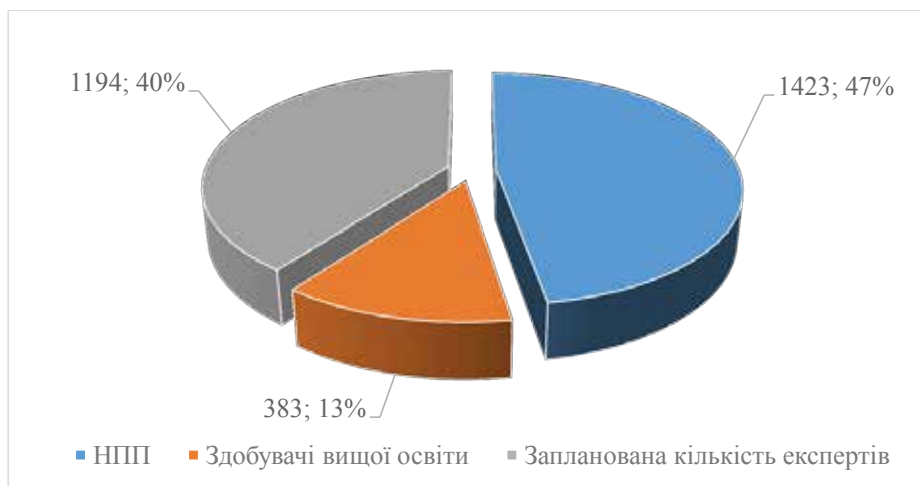

Рис. 1. Кількість експертів затверджених реєстром Національного агентства

Джерело: розроблено автором за даними [7]

оїнженерія, 20 Аграрні науки та продовольство, 21 Ветеринарна медицина, 26 Цивільна безпека. З метою забезпечення наявності кваліфікованих експертів зі всіх спеціальностей, Національним агентством оголошено конкурсний набір експертів з акредитації освітніх програм.

На рис. 3 представлено розподіл експертів за областями. Слід відмітити, що на сьогодні На-

ціональним агентством забезпечено підготовку кваліфікованих експертів практично з усіх регіонів України. Характерною особливістю є те, що основна частка експертів залучених до реєстру складає 18,7% – з Київської та 10,7% – з Харківської областей. Такі дані свідчать про те, що претенденти з цих областей є найбільш активними щодо реалізації нової системи акредитації освіт-

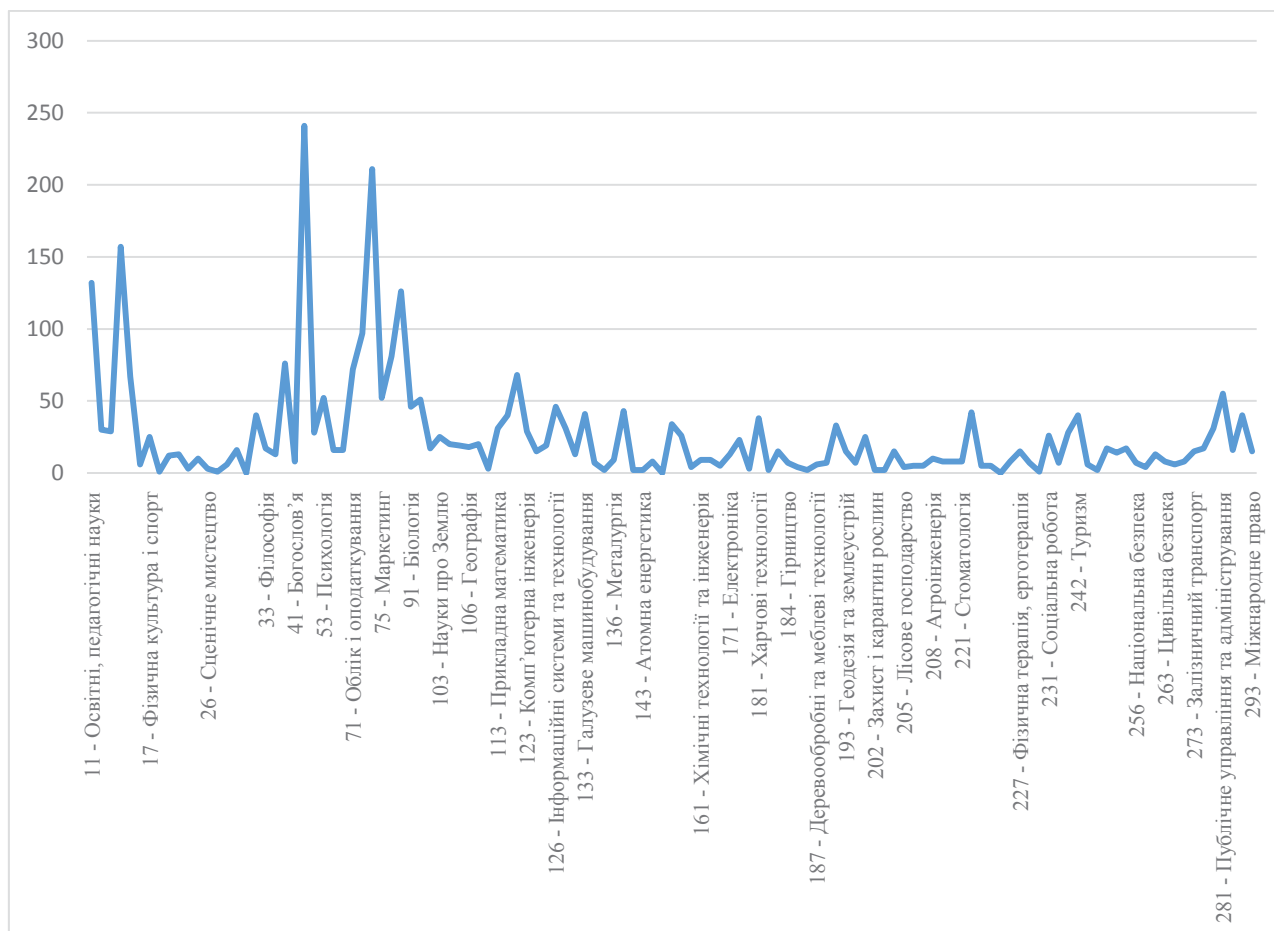

Рис. 2. Розподіл експертів за спеціальностями серед науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти

Джерело: розроблено автором за даними [7]

ГЕОГРАФІЯ ЕКСПЕРТІВ

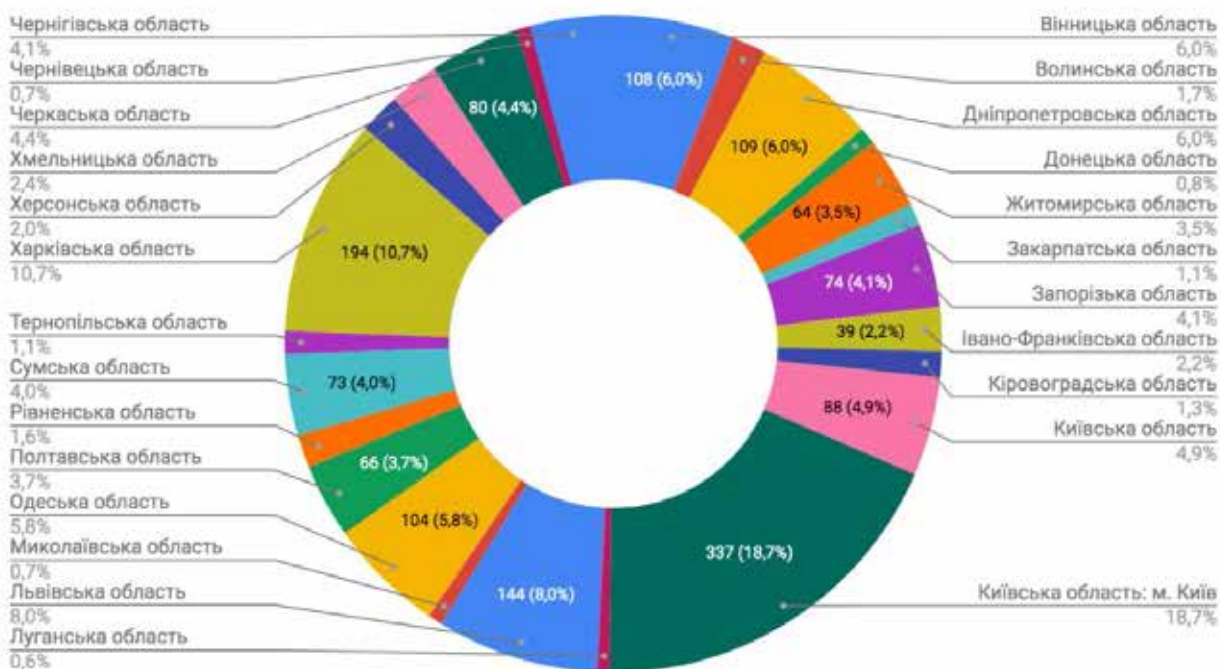

Рис. 3. Розподіл експертів за областями

Джерело: [2]

ніх програм та покращення якості вищої освіти ЗВО України в цілому.

Варто звернути увагу на те, що розподіл експертів серед здобувачів вищої освіти здійснюється не тільки за спеціальностями та областями, а й за статусом навчання (рис. 4).

Дані, з рис. 4 свідчать про те, що на сьогодні переважну більшість експертів серед здобувачів вищої освіти складають студенти бакалаврату (46%), аспіранти (34%) та студенти магістратури (18%) [7, с. 241]. Серед студентів за ОКР «молодший спеціаліст», асистентів-стажистів, інтернів, лікарів-резидентів можливість бути залученим

до покращення якості вищої освіти в Україні не користується популярністю.

Необхідно відмітити і той факт, що експерти з числа здобувачів вищої освіти можуть здійснювати функції експертів тільки під час статусу навчання та протягом одного року після його втрати. Таким чином, донбір експертів із числа здобувачів вищої освіти буде здійснюватися періодично, в той час як експерти – представники освіти можуть виконувати функції експерта аж до втрати статусу науково-педагогічного, наукового працівника або виключення їх з реєстру за рішенням Національного агентства.

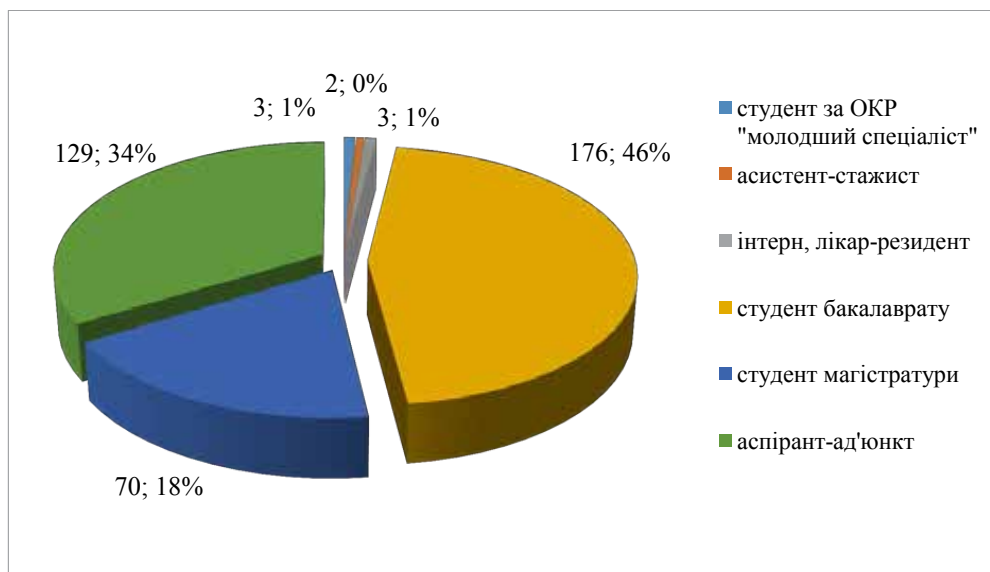

Рис. 4. Розподіл експертів серед здобувачів вищої освіти за статусом навчання

Джерело: розроблено автором за даними [7]

II. Узагальнення досвіду експертів з метою виявлення найважливіших дискусійних питань під час проведення ними акредитаційних експертиз освітніх програм.

Зважаючи на те, що упродовж вересня-грудня 2019 року відбулися перші акредитаційні експертизи освітніх програм ЗВО України за новою системою, більшість із затверджених реєстром експертів вже мали можливість проводити акредитаційні експертизи освітніх програм та застосувати отримані знання на практиці під час роботи в експертних групах.

З метою виявлення найважливіших дискусійних питань в роботі експертів під час проведення ними акредитаційних експертиз освітніх програм, спільно з представниками Національного агентства автором було проведено опитування серед експертів. Опитувальник містив, також, окремі питання щодо оцінки експертами організації нового акредитаційного процесу в цілому, корисності навчання експертів та пропозицій щодо його покращення.

У дослідженні взяло участь 256 експертів з різних областей України із числа здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, які були включені до складу експертних груп та проводили перші акредитаційні експертизи освітніх програм восени 2019 року.

В першу чергу, респондентам було запропоновано оцінити новий акредитаційний процес в цілому, порівняно з їх очікуваннями (рис. 5).

Як видно з рис. 5, найвища оцінка експертів складає 8-10 балів, що свідчить про те, що новий акредитаційний процес не є незрозумілим, складним чи неправильним. В цілому, експерти готові проводити оцінювання якості освітніх програм та освітньої діяльності ЗВО за цими програмами на предмет забезпечення і вдосконалення якості освітніх програм відповідно до критеріїв, визначених Положенням [4].

Одним із суттєвих завдань опитування було визначення рівня корисності проведеного навчання для експертів. Відповідно до отриманих даних визначено, що в цілому навчання для експертів було корисним (рис. 6).

Наведені дані свідчать, що 51,2% респондентів визнають проведене навчання Національним агентством дуже корисним, 25,4% та 16,4% – трошки нижчий рівень корисності.

Як позитивний факт можна відмітити те, що ніхто з респондентів не вважає, що навчання для експертів це марно витрачений час.

Задля виявлення недостатності знань та навичок експертів під час проведення акредитаційної експертизи, респондентам було запропоновано описати власні пропозиції та рекомендації, які слід було б додати до подальшого навчання експертів. Серед відповідей експертів найбільш поширенішими були пропозиції щодо введення до навчання експертів, зокрема в очний тренінг більше практичних завдань із написання звіту експерта. Із власного досвіду експерти описали свої спостереження та рекомендації:

- не вистачало попереднього розгляду питання, як правильно написати звіт, за можливості було б добре заздалегідь ознайомитись із готовим прикладом звіту;

- не всі експерти розуміють підхід до написання, подекуди копіюють дані із відомостей про самооцінювання освітньої програми;

- відсутність прикладу, рекомендацій щодо конкретизації що саме має бути написано в звіті (щось на кшталт алгоритму по кожному критерію);

- нечіткість вимог при складанні звіту (потребує роз'яснень та уніфікації вимог до заповнення окремих рубрик звіту);

- відсутність досвіду підготовки такого документу, зокрема при формулюванні доказової бази;

- не було жодного зразка звіту, тому не знали, як саме він має виглядати;

- нерозуміння необхідного обсягу звіту: студент викладав дуже стисло, викладачі – відповідно максимально дозволеним межах. Можливо варто наголосити на необхідності чіткості аргументів, а не заповнення обсягу;

Ще одним важливим дискусійним питанням, яке варто було б більш детально обговорювати під час навчання на тренінгах це оцінка того чи іншого критерію та підкритерію. Були сумніви щодо оцінки «В» чи «Е», а також чи можна ставити «А» коли немає ознак інноваційності. А також, неоднозначність щодо розуміння, якими саме мають бути докази та документи, що підтверджують відповідність критерію. Це призводить до суб'єктивності при встановленні рівня відповідності.

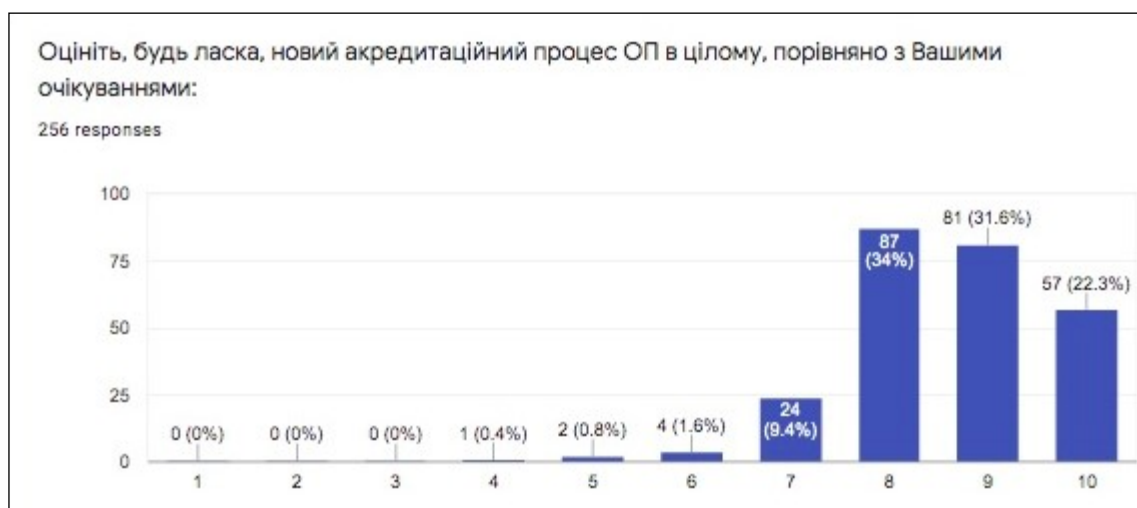

Рис. 5. Результати опитування щодо оцінки експертами нового акредитаційного процесу

Джерело: розроблено автором

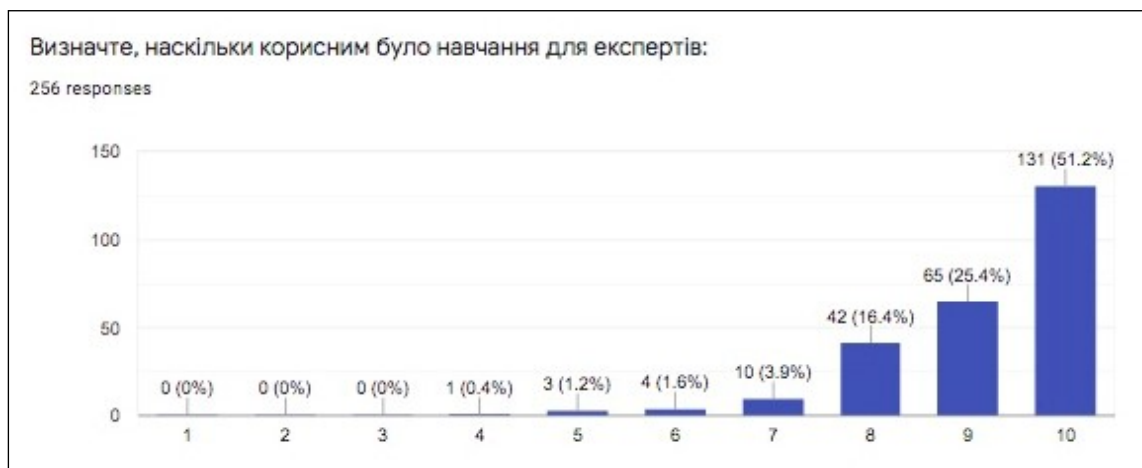

Рис. 6. Результати опитування щодо оцінки експертами рівня корисності навчання експертів з акредитації освітніх програм

Джерело: розроблено автором

Наступним досліджуваним елементом стала оцінка методичних рекомендацій для експертів щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми, які готуються працівником секретаріату Національного агентства та надсилаються експертам разом із відомостями про самооцінювання відповідної освітньої програми перед їхнім виїздом до ЗВО (рис. 7).

За отриманими результатами варто відмітити, що методичні рекомендації дійсно важливі для експертів (44,9% – 10 балів, 24,6% – 9 балів). Такий документ може слугувати для експерта дорожньою картою під час застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми, а також містить короткий огляд проблемних питань відповідної освітньої програми ЗВО.

Одним із ключових напрямів опитування було визначення найважливіших дискусійних питань, з якими експерти зіткнулися під час проведення акредитаційної експертизи освітніх програм. Тож, респондентам було запропоновано ряд найбільш поширеніших проблем (табл. 1).

Дані проведеного аналізу дозволяють зробити висновок, що найбільшою проблемою для експертів під час проведення акредитаційної

експертизи освітніх програми є велике навантаження (24%) та недостатність часу (20%). Так, адже акредитаційна експертиза передбачає вивчення експертною групою відомостей про самооцінювання, доданих до них матеріалів, що стосується освітньої програми і діяльності ЗВО за цією програмою, яка надсилається їм до виїзної експертизи, а також підготовка і погодження з ЗВО програми візиту. Для вивчення згаданих матеріалів експерти мають близько тижня і працюють дистанційно. Візит експертної групи до ЗВО триває 3 дні та включає уточнення фактів, вказаних у відомостях про самооцінювання, опитування представників заінтересованих сторін про освітню програму та діяльність ЗВО за цією програмою, а також формування рекомендацій щодо вдосконалення якості освітньої діяльності за цією програмою. Зазначимо, що 3-тій день – день суджень, який передбачає написання обґрунтованого звіту про результати акредитаційної експертизи. Звіт подається керівником експертної групи до Національного агентства не пізніше ніж за сім робочих днів після завершення роботи безпосередньо в ЗВО в електронному вигляді.

Рис. 7. Результати опитування щодо оцінки експертами методичних рекомендацій

Джерело: розроблено автором

Таблиця 1

**Результати опитування щодо виявлення основних проблем
в експертів під час участі в акредитаційній експертизі**

Варіанти відповіді	Частка респондентів, що обрали відповідь, %
Відкритість ЗВО	2%
Пасивні студенти	4%
Недостатність часу	20%
Фінансові	6%
Незрозумілість процесу після відправки експертного звіту	13%
Велике навантаження	24%
Комунікація з Національним агентством	8%
Незрозумілість критеріїв	3%
Написання звіту	15%
Співпраця з експертами	3%
Складання та дотримання плану візиту	3%

Джерело: розроблено автором

Висновки з дослідження і перспективи. Таким чином, автором здійснено аналіз сучасного стану кількісних показників експертів з акредитації освітніх програм в Україні. Розкрито зміст програми навчання експертів, яке здійснюється тренерами Національного агентства. На основі отриманих результатів опитування, узагальнено досвід експертів з метою виявлення найважливіших дискусійних питань під час проведення ними акредитаційних експертиз освітніх програм.

Зазначимо, що одними із ключових дискусійних питань в новій акредитаційній системі на сьогодні є забезпечення Національним агентством необхідної кількості експертів, вдосконалення програми навчання з урахуванням пропозицій та рекомендацій

самих експертів, а також удосконалення деяких особливостей роботи експертів під час проведення ними акредитаційних експертиз освітніх програм ЗВО.

В подальшому автором планується розробити пропозиції щодо вдосконалення методики підготовки експертів з акредитації освітніх програм, зокрема, особливу увагу приділити необхідності впровадження експертної підготовки здобувачів вищої освіти та аспірантів в навчальний процес вищої школи. Однією із таких пропозицій може бути впровадження навчального спецкурсу «Державна система забезпечення якості вищої освіти», метою якого буде створення умов для набуття слухачами необхідних компетенцій експерта серед здобувачів вищої освіти та аспірантів.

Список літератури:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. № 1556-VII / Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37-38. С. 2716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20150529> (дата звернення: 12.02.2020).
2. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua/> (дата звернення: 12.02.2020).
3. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266.
4. Положення «Про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 11.07.2019 р. № 977, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 08.08.2019 р. за № 880/33851.
5. Порядок відбору та ведення реєстру експертів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти для проведення акредитацій освітніх програм Затверджене Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти протокол від 27 листопада 2019 р. № 16.
6. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-п> (дата звернення: 12.02.2020).
7. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік / за заг. ред. проф. Сергія Квіта. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2020. 244 с.
8. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти [ESG], ухвалено на Міністерській конференції у Єревані 14-15 травня 2015 р.

References:

1. Law of Ukraine «On Higher Education» of 01 July 2014 No. 1556-VII / The Verkhovna Rada of Ukraine. 2014. № 37-38. P. 2716. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20150529> (accessed 12 February 2020).
2. National Agency for Higher Education Quality Assurance. URL: <https://naqa.gov.ua/> (accessed 12 February 2020).
3. The list of branches of knowledge and specialties for which higher education applicants are trained, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 29, 2015 No. 266.
4. Regulation on Accreditation of Educational Programs under which Higher Education Applicants are Trained No. 977 dated July 11, 2019, registered at the Ministry of Justice on August 8, 2019 under No. 880/33851.
5. Procedure for Selection and Maintenance of the Register of Experts of the National Agency for Quality Assurance for Higher Education for Accreditation of Educational Programs Protocol No. 16 of November 27, 2019 approved by the National Agency for Quality Assurance in Higher Education.
6. On the establishment of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-n> (accessed 12 February 2020).
7. Annual report of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education for 2019 / per year. ed. prof. Sergiy Kvita. Kyiv: National Agency for Quality Assurance in Higher Education, 2020. 244 p.
8. Standards and Recommendations for Quality Assurance in the European Higher Education Area [ESG], approved by the Ministerial Conference in Yerevan on 14-15 May 2015.